

GYURKÓ SZILVIA – NÉMETH BARBARA – BALÁZS RÉKA

Az eljárási jogok és a gyermekbarát igazságszolgáltatás érvényesülése Magyarországon, büntetőeljárás alá vont külföldi fiatalkorúak esetén¹

A gyermekek különböző akadályokkal szembesülnek, ha büntetőeljárás alá vonták őket, és abban érdekeiket szeretnék érvényesíteni, jogaik tiszteletben tartását próbálják elérni. Ilyen nehézség például a cselekvőképességük korlátozottsága², de az is, ha a gyermekkorból³ eredő sajátos védelem jogának szeretnének érvényt szerezni. Ha gyermekközpontú igazságszolgáltatásról beszélünk, az ma elsősorban a gyermekkorú sértetteket és tanúkat védi, miközben a 18 éven aluli terhelteket ugyanúgy megilleti a speciális védelem. A gyermekjogi megközelítés (gyermekbarát igazságszolgáltatás) az Európa Tanács irányelve szerint a gyanúsított, vádlott gyermek szükségleteinek fokozott figyelembevételét is előírja.⁴

Különösen súlyos kockázata van az alapvető jogok, gyermekjogok, eljárási garanciák sérülésének, ha az igazságszolgáltatási rendszerrel kapcsolatba kerülő 18 éven aluli személy marginalizált kisebbséghez tartozik, vagy a többségi társadalomtól eltérő kulturális háttérrel bír. Ez a két veszélyeztető faktor a külföldi állampolgárok esetén egyszerre van jelen.

Ezekben az esetekben már önmagában a büntetőeljárás is egy interkulturális folyamat, ami speciális felkészültséget és tudást igényel. Erre (a személyi állományt és a módszertani útmutatók hiányát tekintve) jelenleg nem tud rendszerszintű választ adni a magyar igazságszolgáltatás.

1 Jelen írás *A fiatalkorú gyanúsítottak vagy vádlottak eljárási jogai az EU-ban* (PRO-JUS) projekt keretében végzett kutatás főbb megállapításait tartalmazza. A projekt célja a büntetőeljárásban gyanúsított vagy vádlott, nem magyar állampolgár, 18 éven aluli személyek (gyermekek) helyzetének vizsgálata volt.

2 Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának iránymutatása a gyermekbarát igazságszolgáltatásról.
<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016804b2cf3>

3 Stephen Golub – Anne Grandjean: Promoting equitable access to justice for all children. UNICEF Insights, issue 1, 2014.

4 <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168045f5a9>

Ezen kívül általános probléma, ha az eljárás fókusza nem a gyerek legjobb érdekének biztosításán van (UNCRC 3. cikkely, *best interest of the child*), miközben a normaszöveg szerint „A szociális védelem köz- és magánintézményei, a bíróságok, a közigazgatási hatóságok és a törvényhozó szervek minden, a gyermeket érintő döntésükben a gyermek mindenekfelett álló érdekét veszik figyelembe elsősorban” (1991. évi LXIV. tv.). Ha viszont a gyerek érdeke „eltűnik”, könnyen azzal találjuk magunkat szemben, hogy törvényi kötelezettségek formális teljesítése zajlik, amiben kiüresednek a garanciális alapelvek. Mindez hatványozottan igaz külföldi állampolgárok esetében.

A nem magyar állampolgár fiatalok sérülékenységét (vulnerabilitás) a nyomozati szakban és később a bíróság előtti eljárás során is tovább fokozza a társadalmi helyzetük, a család hiánya, a kulturális másság, a nyelvi akadályok stb., és az állampolgárság kérdése. Ha a gyanúsított vagy vádlott gyermek külföldi, az eljárási garanciák szavatolása további nehézségek elé állítja a nemzeti igazságszolgáltatási rendszereket.

Amikor a terhelt bíróság elé kerül egy büntetőügyben, képesnek kell lennie arra, hogy ügyvédjével konzultáljon, kell hogy legyenek bizonyos mértékű ismeretei az eljárás menetéről és az alkalmazandó jogra vonatkozóan, és a védelem előkészítésében is részt kell vennie.

A nyelv az első korlát, amely akadályozhatja a gyanúsított vagy vádlott gyermek joghoz való hozzáférését és annak biztosítását, hogy tisztességesen bánjanak vele, és hozzáférjen a jogaival kapcsolatos információkhoz az általa értett nyelven. Ezenkívül ha elfogadjuk, hogy a jogi képviselő nem formális jog, hanem tartalmi (érdemi) érvényesülés esetén nevezhető csak teljesültnek – hiszen a jogi rendelkezéseket szellemiségük és nem betűjük alapján kell megítélni –, akkor látjuk, hogy például gyakran nem könnyű feladat (a szűkös időkeretek között) olyan ügyvédet találni, aki képzett és felkészült a külföldi gyermekeket érintő ügyekben eljárni. Ez nehezítheti, hogy a gyerekek ténylegesen és eredményesen gyakorolhassák a védelemhez való jogaikat.

A joggal konfliktusba kerülő gyermekekről szóló korábbi kutatások szerint⁵ a gyermekek általában nincsenek birtokában a jogaik érvényesítéséhez és speciális szükségleteik tiszteletben tartásának kivívásához szükséges tudásnak, képességeknek és érdekérvényesítési lehetőségnek.

Ezt az eredendő sebezhetőséget a nyomozati szakban vagy a bíróság előtti eljárás során tovább növelhetik a gyermek egyéb körülményei, így például

⁵ Gyurkó, Szilvia – Nemeth, Barbara (eds.): Comparative situation analysis of juvenile justice system in 20 CEE countries in accordance with the four relevant Terre des hommes scopes, Budapest, Tdh, 2016

ha hiányzik a támogató családi háttér; ha a gyermek korábban bűncselekmény, erőszak vagy kizsákmányolás áldozatává vált; ha eltérő a kulturális, nyelvi háttere; ha fokozott a kortárs hatás (például mert nincs olyan felnőtt személy, aki felelősen gondoskodik a gyerekről)⁶; és természetesen az alacsony szocioökonómiai háttér is (iskolázottság, jövedelmi viszonyok, lakáskörülmények stb.).

A gyermekek sebezhetősége eredhet egyebek között a személyes jellemzőikből, de a körülményeikből is. Például ha a külföldi gyerekek azért hagyták el otthonukat, mert ott háború vagy más katasztrófa áldozatává váltak, az fokozza mind a későbbi ismételt áldozattá válás, mind pedig a kriminális deviancia kockázatát is. A gyermekkorból eredő általános vulnerabilitás, és a külföldi gyerekek fokozott, speciális kiszolgáltatottsága és sérülékenysége egyedi felelősséget (és feladatot) jelent az eljáró hatóságok számára.

Ha a gyanúsított vagy vádlott gyermek külföldi, az eljárási garanciák, amelyeket biztosítani kell számukra a büntetőeljárásban, további feladatok elé állítják a nemzeti igazságszolgáltatási rendszerek saját működését, és a szakmaközi együttműködési hálózatokat is. A gyermekvédelem, a szociális ellátás, vagy az áldozatvédelem közötti kooperáció különösen fontos ezekben az ügyekben. Sajnos azonban kutatások támasztják alá, hogy ez az együttműködés – így például a nemzeti gyermekvédelmi rendszerekkel – az esetek jelentős részében nem teremti meg a hatékony védelmet, valamint a minőségi szolgáltatások hozzáférhetőségét a külföldi állampolgárságú (joggal konfliktusba kerülő) gyerekek számára.

A segítő, támogató szolgálatokkal való együttműködés problémáit azért tartjuk kiemelten fontosnak megemlíteni, ha 18 éven aluli terheltekről beszélünk, mert esetükben a rendészeti/büntető szemlélet miatt az áldozati létet, a védelmi igényt akkor sem ismeri fel az igazságszolgáltatás, ha explicit módon jelen van. Így például egy 2016-ban megjelent kutatás eredményei szerint a rendőrség a prostitúció gyermekkorú áldozatait továbbra is elsősorban elkövetőnek tekinti, és a gyermekjogi, gyermekvédelmi segítő megközelítés helyett elzárás szankcióval sújtja őket. 2016-ban közel háromszázan (főleg lányok) kerültek ilyen módon kapcsolatba az igazságszolgáltatással.⁷ Bár ebben a statisztikában külföldi fiatalok csak elenyésző számban jelennek meg, a szexuális célú kereskedelmi kizsákmányolás olyan jelenség, ami a külföldi

⁶ Például: kísértő nélküli kiskorúak.

⁷ A Magyar Női Érdekérvényesítő Szövetség közpolitikai ajánlásai. Magyar Női Érdekérvényesítő Szövetség, Budapest, 2016. http://noierdek.hu/2/wp-content/uploads/2013/06/Ajanlas_2016_2-kiadas_vegleges.pdf

(főként menekült, menedékkérő, oltalomkereső) gyerekek, kísérő nélküli kiskorúak esetében gyakran tetten érhető.

A prostitúció, a pornográfia, és a gyakran ezek elfedésére szolgáló gyermekházasság több nemzetközi jelentésben is megjelenik mint kockázati tényező.⁸ A jelenség többoldalú ismerete tehát nagyon fontos, ha gyermekbarát (gyermekközpontú) eljárásról beszélünk:

- annak felismerése, ha a gyerek áldozat (akkor is, ha büntetendő cselekményt követ el);
- annak ismerete, hogy egy gyerek lehet egy időben áldozat és elkövető (és mindkét „státusában” fontos, hogy megfelelő választ kapjon);
- az arra vonatkozó tudás, hogy külföldiek (menedékkérők) különösen veszélyeztetettek a szexuális erőszakkal.

A gyermekprostitúcióra adott igazságszolgáltatási válasz mint cseppben a tenger mutatja (illusztrálja), hogy milyen súlyos problémákhoz vezet, ha a gyerek legjobb érdekének érvényesítése „nem szempont”.

A gyerek jogainak, legjobb érdekének sérelmén túlmenően egy 2016 januárjában publikált, kelet-közép-európai összehasonlító vizsgálat⁹ szerint a diszkrimináció is határozottan jelen van ezen a területen: rendszerszinten és az egyes eljárásokban is. A hivatkozott vizsgálat megállapításai szerint jelentős különbség van a jogi szabályozás és annak gyakorlata között a belföldi és külföldi gyermekek esetén. De akár egy-egy országon belüli, a városi és vidéki térségek joggyakorlatai között is találhatunk eltéréseket (strukturális diszkrimináció).

A gyermek- és fiatalkori elkövetés jellemzői

A gyermek- és fiatalkorú elkövetők száma a csökkenő gyermeknépességhez mérten is stagnáló, dinamikusan csökkenő tendenciát mutat. Az összelkövetői számhoz viszonyítva, arányuk alig haladja meg az egy százalékot (gyermekkorúak), illetve nem éri el a nyolc százalékot (fiatalkorúak).

A külföldiek által elkövetett cselekmények statisztikája a magyar állampolgárokéhoz képest jelentős különbségeket mutat. Alapvetően az figyelhető meg, hogy a nemzetközi események, valamint a jogszabályi változtatások

⁸ <http://www.dw.com/en/report-female-migrants-face-sexual-violence/a-18986170>

⁹ Gyurkó, Szilvia – Nemeth, Barbara (eds.): i. m.

1. számú táblázat

**Magyarországon elkövetett bűncselekményekre vonatkozó adatok –
elkövetők szerinti megoszlás (2015)¹⁰**

Bűncselekmények száma összesen	267 628
Sértettek száma összesen – természetes személyek	183 431
Elkövetők száma összesen	98 899
Gyermekkorú elkövetők száma	1 374
Fiatalkorú bűnelkövetők száma	7 785

egyértelműen hatnak arra, hogy hány külföldi kerül büntetőeljárás hatálya alá. Egyrészt a 2013 óta folyamatosan növekvő menekülthullám, a 2014 végén csúcsosodó szíriai, török és észak-afrikai menekültválság, valamint az erre 2015-ben adott „fizikai és jogi határzárként” definiálható jogszabályváltozások egyértelműen befolyásolták a statisztika alakulását.

2. számú táblázat

18 év alatti elkövetők által elkövetett bűncselekmények száma

Összesen (összes bűncselekmény, 18 éves kor alatt)	9337
<i>Top 10 (a regisztrált elkövetők száma szerint)</i>	
Lopás	3404
Garázdaság	1914
Testi sértés	793
Határzár tiltott átlépése	473
Kábítószer birtoklása	327
Rongálás	343
Rablás	287
Közfeladatot ellátó személy elleni erőszak	103
Jármű önkényes elvétele	118
Zaklatás	99

3. számú táblázat

**Magyarországon külföldiek által elkövetett bűncselekmények számának változása
2011 és 2016 között, az elkövető életkora szerint¹¹**

külföldi	2011	2012	2013	2014	2015	2016 (I–V. hónap)
gyermekkorú	13	15	182	325	10	15
fiatalkorú (14–17 éves)	104	251	103	61	185	141
fiatal felnőtt (18–24 éves)	989	1058	828	867	1194	1322
felnőtt (25–59 éves)	4176	3737	2957	3320	3586	2258

¹⁰ Forrás: <https://bsr.bm.hu>

¹¹ Forrás: <https://bsr.bm.hu>

A külföldiek által elkövetett cselekmények között döntően a következő bűncselekmény-, illetve szabálysértéstípusokat találjuk: beutazási és tartózkodási tilalom megsértése; közokirat-hamisítás; egyedi azonosítójel meghamisítása; 2015 után pedig határzár tiltott átlépése; lopás; garázdaság; testi sértés.

A felnőtt külföldiek alapvetően az országba bejutással (az azon átjutással) kapcsolatban valósítanak meg jogszerűtlen magatartásokat, illetve ezek érdekében követik el azokat (használnak hamis útlevelet, lépik át a zöldhatárt stb.).

Ehhez képest a gyermek- és fiatalkorú külföldiek kriminális devianciája jelentősen eltérő képet mutat, és alapvetően a hasonló életkorú magyar állampolgárságú gyerek elkövetők tipológiájával egyezik meg. Meghatározók a kisebb súlyú vagyron elleni cselekmények, a nyilvános helyen mutatott megbotrányozásra alkalmas viselkedés, és tíz százalék körüli a személy elleni erőszakcselekmények aránya.

Ezt a dinamikát a 2015-ben bevezetett határzár jelentősen megváltoztatta.

4. számú táblázat
Rendőri eljárásban regisztrált külföldi állampolgárságú
gyermek- és fiatalkorú elkövetők száma¹²

Bűncselekmény	2014	2015. I–XI.
Lopás	169	21
Garázdaság	92	6
Határzár tiltott átlépése	–	107
Testi sértés	42	4
Közokirat-hamisítás	13	11
Rongálás	16	1
Közlekedés biztonsága elleni bűncselekmény	9	–

A határzár bevezetése, valamint az azzal kapcsolatos törvényi szabályozás több civil szervezet tiltakozását is kiváltotta, alapvetően a gyermekkorú külföldiek kriminalizálását fogalmazva meg problémaként.¹³

¹² Az Enyübs 2014. évi és 2015. I–XI. havi adatai alapján.

¹³ A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (Be.) 2015. szeptember 15-től hatályos módosítása értelmében a büntetőtörvénybe került bűncselekmények (határzár tiltott átlépése (Btk. 352/A §), a határzár megrongálása (Btk. 352/B §), valamint a határzárral kapcsolatos építési munka akadályozása (Btk. 352/C §) miatt indult büntetőügyekben, a fiatalkorúakra vonatkozó speciális, védő rendelkezések nem alkalmazhatók, vagyis a 14–18 év közötti gyermekek – legyen szó menekült, menedékkérő, migráns vagy magyar állampolgárságú gyermekről – ügyében lefolytatott eljárások során a felnőttre vonatkozó szabályok érvényesülnek. Bár az új törvényi rendelkezés kimondja, hogy a kényszerintézkedéseket a kiskorú érdekeinek szem előtt tartásával kell lefolytatni, a módosítás alapján nem kerül sor gondnok kirendelésére, a szülő, törvényes képviselő sem érvényesítheti jogait még akkor sem, ha Magyarországon tartózkodik és a vádemelés elhalasztásának kedvezőbb, szélesebb körben alkal-

A magyar határokat átlépő, és később büntetendő cselekmény miatt eljárás alá vont gyerekek állampolgárság szerinti megoszlását nézve a következőket találjuk. 2014-ben a hontalanok voltak meghatározó többségben, utánuk következtek a román, afgán, szerb és szlovák nemzetiségű elkövetők. 2015-re megnyolcszorozódott az afganisztániak és megharmincszorozódott a szírek aránya, míg a hontalanok száma 325-ről 6-ra csökkent. A környékbeli országokból származó elkövetők (románok, szerbek, szlovákok, ukránok) száma gyakorlatilag változatlan maradt.¹⁴

Az alkalmazott jogkövetkezmények tekintetében 2013–2014-es adatok álltak rendelkezésünkre a kutatáskor. Ezek alapján a megrovással záruló nyomozásmegszüntetések dominálnak, ezt követi a vádemelés/bíróság elé állítás. Elterelésre az ügyek kevesebb mint két százalékában került sor.¹⁵

„Nem jellemző az, hogy a külföldi gyermekek vonatkozásában a tárgyalási szakaszba eljutnak az ügyek. Az a jellemző, hogy ha a külföldiek csekélyebb bűncselekményeket követnek el, akkor az ügyészség megrovást alkalmaz” (ügyész).

„Egyetlen ügy sem jutott az ügyészségi szakaszba, mert a gyerekek eltűnnek, vagy idő közben rájönnek, hogy mégsem úgy hívják, ahogy, itt az is előfordul, hogy a gyerekek neve megváltozik” (gyermekotthoni vezető).

Az eljárások időbeliségét vizsgálva, a nyomozás elrendelésétől a vádemelésig eltelt napok száma átlagosan 312 volt 2013-ban, és 285 2014-ben. A nyomozás elrendelésétől a jogerős bírósági határozatig eltelt napok átlaga: 930 volt 2013-ban, és 899 2014-ben. Átlagosan nagyjából három évig tart tehát az az időszak, amíg a 18 éven aluli terhelt a büntetőeljárás hatálya alatt áll. Ez az adat felveti annak kérdését, hogy ezekben az ügyekben miként tud érvényesülni a jogszabályokban előírt soronkívüliség, és a gyermekbarát igazságszolgáltatás egyik alapelveként megjelenő „minél hamarabbi jogkövetkezmény-kiszabás”.

Ezen a ponton kell kiemelni, hogy a gyermekjogok érvényesülése a különböző eljárásokban Magyarországon általában nem a jogszabályi előírások

mazható szabályai és a bizonyítás, fiatakorúakra kedvezőbb speciális elvei (például poligráfus vizsgálat tilalma) sem érvényesülhetnek. Aggályosnak tűnik továbbá a Be. 453. § (1) bekezdésében írt azon szabály mellőzése is, amely szerint a fiatakorú életkorát közokirattal kell bizonyítani. Ennek következtében előfordulhat, hogy nem büntethető gyermekkorúak büntetőjogi felelősségének megállapítására kerül sor. Forrás: <http://unicef.hu/aggodik-a-gyermekjogi-civil-koalicio/>

14 Az abszolút számok: afganisztáni elkövetők száma 2014-ben 5, 2015-ben 47. Szír elkövetők száma 2014-ben 1, 2015-ben 36. Szerb elkövetők: 2014-ben 6, 2015-ben 11. Szlovák elkövetők: 2014-ben 5, 2015-ben 6. Ukránok: 2014-ben 3, 2015-ben 2 fő.

15 Enyübs terhelti adatkörből. 2012. évi C. tv. szerint és 1978. évi IV. tv. szerint, 2013–2014.

hiánya miatt sérül, hiszen azok az esetek meghatározó részében lefedik a nemzetközi és európai előírásokban foglaltakat.

A gondot az előírások gyakorlati megvalósulása okozza, aminek alapvetően két manifesztuma ismerhető fel:

- a) A valódi gyakorlat és annak jogszerűsége nem ismerhető meg. Ezt a megállapítást egyrészt az aktakutatás eredményeire alapozzuk. A 18 éven aluli külföldi gyanúsítottak kihallgatásáról készült jegyzőkönyvek áttanulmányozása során ugyanis a formáság abszolút érezhető volt, ahogy az is, hogy futószalagszerűen intézik az ügyeket. Sokszor arra sem figyelnek, hogy esetleg a korábbi ügy jegyzőkönyvében benne maradt például a gyanúsított egyéb adatainál: „anyanyelve: magyar”, miközben egyértelmű, hogy külföldi, és nem beszéli a nyelvet. Ha ilyenekre nem figyelnek fel, akkor kérdés, vajon rögzítenek-e minden adatot (illetve helyesen rögzítik-e őket). Szintén a jegyzőkönyvek alapján vet fel kérdéseket, hogy az általunk megnevezett ügyek nagy részében a kirendelt védő szabályszerű idézésre nem jelenik meg (ezt tartalmazza a jegyzőkönyv), viszont a jegyzőkönyv végén az aláírása megtalálható.

„...nem feltétlenül lehet nyomon követni, hogy valójában mi zajlik, mert sablon határozatok, jegyzőkönyvek vannak, ami nem azt jelenti, hogy bizonyos tájékoztatás nem történt meg, de ez nem követhető nyomon, hogy mi az, ami elhangzott. Ahogy azt sem, hogy a rendőr mennyire mérte fel a kihallgatott személy személyes jellemzőit, lelkiállapotát, és hogy mit mondott, és milyen választ kapott. A jegyzőkönyvben általában olyan bonyolult jogszabály helyek vannak, amiket az előadó feltehetően nem, vagy nem úgy mondott el”¹⁶ (ügyész).

„Az írásbeli közlésről még kevesebb információnk van, mert nem kerül be a büntügyi iratok közé, lévén hogy nem releváns irat. Az ügyész még azt sem tudja megállapítani, hogy megtörtént-e és hogyan, miként” (ügyész).

A tolmácsolás és a védői munka minőségéről praktikusán semmiféle adatunk nincs. Gyakorlatilag százszázalékos a latencia az esetleges problémákkal kapcsolatban, hiszen minden interjúalany megerősítette: soha nem volt még hivatalos eljárás annak kapcsán, hogy a tolmács rosszul dolgozott vol-

¹⁶ Ezzel az idézettel kapcsolatban az ügyészség képviselője utólag a következő helyreigazítást kérte: „Az eljárási cselekményről felvett jegyzőkönyv a nem magyar állampolgárságú terhelt jogaira és kötelességeire történő figyelmeztetést, illetőleg a szükséges tájékoztatást az eljárási törvénynek megfelelően tartalmazza, amit a tolmácsnak kötelessége lefordítani, ezért megalapozatlannak tartom annak rögzítését, hogy »A jegyzőkönyvben olyan bonyolult jogszabályhelyek vannak, amiket az előadó feltehetően nem, vagy nem úgy mondott el.«”

na, vagy a külföldi gyermek számára kirendelt védő nem látta el megfelelően a feladatát.

- b) A megismert gyakorlat aggályos. Az eljárások elhúzódnak, traumatizálók, nem érvényesülnek a gyermekek jogai, az eljárási szabálytalanságok feltárása esetleges, a költséghatékonyság megelőzi az érdemi (a törvény szellemiségének megfelelő) jogalkalmazást.

„Az eljárás traumatizál. A magyar igazságszolgáltatás még a magyar gyerekeknek se kompatibilis – a külföldinek meg főleg. A személyes lehetőségek korlátozzák, és a szerencsén múlik, hogy mi van/lesz vele” (állami jogvédő).

„A gyermekek »felnőtté» zajlik. Rájuk néznek, azt mondják, felnőtt, és onnantól kezdve felnőttként bánnak a gyerekekkel a információadásnál, meg az egész eljárásban” (szociális munkás).

„A hatóságok a költséghatékonyságra törekcsenek. Minél olcsóbb, minél hamarabb, minél elérhetőbb tolmács kell nekik” (tolmács).

„Az eljárások 6-8 hónapig folynak legjobb esetben is, a soron kívüliség ellenére. A fordítás miatt abszolút a késés, pedig a cél az, hogy haladéktalanul, soron kívül menjenek az ügyek” (ügyvéd).

„A nyomozás elrendeléséről értesíteni kell az ügyészt, de ha a rendőr beteszi a postára, és mi azt csak két hét múlva kapjuk meg, akkor foghatjuk a fejünket, hogy mi történt, már nehéz mit tenni...”¹⁷ (ügyész)

Ezekon túlmenően a kutatás során tudomásunkra jutott olyan eset is, amikor a menekülthullám egyik csúcsponáján, hajnalban egy pályaudvaron a külföldi gyereket igazoltatták, minden papírja rendben volt, de a motozás olyan cselekmény elkövetésére világított rá, amiben végül eljárást indítottak ellene: „A mai napon, 2014. 08.16-án, 05 óra 35 perckor Mórahalom központi pályaudvarán történt ellenőrzés során a hátizsákjának zsebében 1 db élő görögteknős volt található, amelyet a rendelkezésre álló adatok alapján a magának vallott. A megtalált görögteknős a védett és fokozottan védett növény és állatfajokról szóló KÖHÉM rendelet 8. melléklete alapján Magyarországon védett állatfaj. A megtalált hulló egyed Magyarországon történő keresztül-

¹⁷ Ezzel az idézettel kapcsolatban az ügyészség képviselője utólag a következő helyreigazítást kérte: a „megállapítás arról, hogy a »rendőr beteszi a postára« a nyomozás elrendeléséről szóló értesítést és azt az ügyész csak két hét múlva kapja meg, és »akkor foghatjuk a fejünket, hogy mi történt, már nehéz mit tenni« általános és leegyszerűsítő megállapítás, figyelemmel arra, hogy a Be. 170. §-ának (3) bekezdése második mondatában írtak, amely szerint a nyomozó hatóság az általa elrendelt nyomozásról [...] huszonnégy órán belül értesíti az ügyészt a nem magyar állampolgárságú fiatalkorúak elleni indult büntető ügyekben is kötelezően alkalmazandó rendelkezés, amely az esetek nagy részében késedelem nélkül teljesül.”

szállításához szükséges természetvédelmi hatóság engedélyével nem rendelkezett, ilyen bizonylatot bemutatni nem tudott. A fentiek alapján gyanúsítható 1 rendbeli »az Európai Unióban természetvédelmi szempontból jelentős növény- vagy állatfaj egyedeire jogellenes birtoklással és az országba behozatallal elkövetett természetkárosítás büntetvényének elkövetésével« (részlet tanulmánygyűjteményéből).

A jegyzőkönyv egyéb részeiből kiderül, hogy másfél évvel ezelőtt Iránból indult a gyerek Angliába, miután háromévesen elvesztette az apját. A teknőst az egyik menekülttáborban kapta Görögországban: „*Én nem tudtam, hogy ezzel bűncselekményt követek el és csak arra gondoltam, hogy megmentem ezt az állatot.*” A cselekmény társadalomra veszélyessége, súlya, az elkövetés körülményei, nem beszélve az állami költség és erőforrás hatékony felhasználásának igényéről, valamint a gyermekjogi megfontolásokról, erősen felvetik annak kérdését, valóban a büntetőeljárás megindítása volt-e a legmegfelelőbb válasz.

A büntetőeljárás során gyanúsított vagy vádlott gyermekek részére nyújtandó eljárási garanciákról szóló 2013/0408. számú EU-irányelv 13. cikke kimondja: „*A gyermekeket érintő eljárásokban a sürgősség elvét kell alkalmazni, így biztosítva az adott esetre való gyors reagálást és a gyermek mindenek felett álló érdekének védelmét. A bíróságoknak különös gondossággal kell eljárniuk, hogy elkerülhető legyen a gyermek családjára és társadalmi kapcsolataira nézve káros következmények előfordulásának bármilyen kockázata.*”

Az aggályos, vagy aggodalomra okot adó gyakorlatok körében ki kell emelni, hogy a külföldi gyerekekkel szembeni tudatos, szándékos hátrányos megkülönböztetéssel, nyíltan rasszista vagy xenofób elvet valló szakemberrel nem találkoztunk. Az előítéletesség megítélése vagy tetten érése természetesen nem könnyű, sem kutatásokban, sem a gyakorlatban, azonban a magyar igazságszolgáltatásban fellelhető, például a romákkal kapcsolatban megnyilvánuló diszkriminációról vannak korábbi kutatási eredmények.¹⁸

Jelen kutatásban egyetlen esetben jelezte az interjúalany, hogy ilyen okok is lehetnek annak hátterében, amilyen bánásmódot az általa képviselt külföldi gyerek ügyében tapasztalt: „*Lássuk be, hogy él az emberekben némi fajgyűlölet is, és volt olyan érzésem néha, hogy még ilyen is játszik a dologban*” (gyermekvédelmi gyám).

A kutatási tapasztalatok szerint a büntető-, a gyermekvédelmi és az idegenrendészeti eljárások (és maguk a rendszerek is) egymástól teljesen függet-

¹⁸ Lásd ERRC-jelentések: errc.org.

lenül zajlanak. Általában csekély tudással arról, hogy egyáltalán vannak-e folyamatban az érintett külföldi gyermekkorú terhelttel kapcsolatban egyéb eljárások (például védelembe vétel, veszélyeztetés miatt). A gyermekvédelmi törvény által előírt jelzési kötelezettség teljesítésének rendszerszintű rutinjára nem találtunk adatot a kutatás során.

Bízunk benne, hogy a 2013/0408. számú EU-irányelvben megfogalmazott elvárás („a gyanúsított és vádlott gyermekeket tisztelettel, méltósággal, szakmailag megfelelő módon, személyesen és megkülönböztetéstől mentes módon kell kezelni és gyermeki állapotukat elismerni, valahányszor az érintett gyermekek kapcsolatba kerülnek a büntetőeljárások keretében eljáró illetékes hatóságokkal. Mindez a gyermekeknek a társadalomba való visszailleszkedését is megkönnyíti azt követően, hogy szembesültek a büntető igazságszolgáltatási rendszerrel. Az ebben az irányelvben meghatározott jogok a gyanúsított vagy vádlott gyermekekre – tartózkodási jogállásuk vonatkozásában is – megkülönböztetéstől mentes módon alkalmazandók”) pozitív irányba befolyásolja az eljáró hatóságok gyakorlatát és együttműködési készségét is a jövőben.

Összegzés

A kutatás megvalósításakor jelentős akadályokkal találtuk szembe magunkat, aminek elsődleges oka a téma átpolitizáltsága, a hatóságok számára jelentős frusztrációt okozó helyzet. Másodlagos okként a külföldi vádlott/gyanúsított gyerekek ügyében induló eljárásoknak azt a jellemzőjét azonosítottuk, hogy az érintett 18 éven aluliak sok esetben a nyomozás megindítása után elhagyják az országot, ismeretlen helyre távoznak.

A vonatkozó EU-irányelvek átültetése a jogszabályok szintjén alapvetően és döntően megvalósult. Egyes esetekben a magyar szabályozás szigorúbb követelményeket támaszt, más esetekben részleges hiányok tapasztalhatók.

Az irányelvek gyakorlati megvalósulása jelentős nehézségekkel terhelt, ha a gyanúsított, vádlott személy egy 18 éven aluli külföldi állampolgár. Az irányelvekben biztosított jogok érvényesülésének legnagyobb kockázatait a következőkben azonosította be a kutatás:

- nem tekintik a gyermek vádlottat, gyanúsítottat vulnerábilisnak, különösen sérülékenynek;
- nem tekintik a külföldi, az eljárás nyelvét nem beszélő gyermeket fokozottan vulnerábilisnak;

- az előírások csak formálisan, és nem a jogszabályok szellemisége, tartalma szerint érvényesülnek;
- a jogérvényesülés (a tolmácsolás/fordítás, a tájékoztatás, az ügyvédi képviselet) minősége/a minőség biztosítása nem jelenik meg követelményként;
- a megfelelő minőségű tolmáchoz/fordításhoz, tájékoztatáshoz, jogi képviselethez való hozzáférés nem megoldott;
- hiányoznak a megfelelő működési és szakmai standardok;
- a hatóságok nem nyújtanak egyenlő feltételeket a külföldi terhelt kiskorúak számára;
- hiányoznak a regiszterek (jogi tolmácsok listája, nyelvet beszélő ügyvédek listája, gyermekkorúakkal való kommunikációra kiképzett, felkészült más szakemberek nyilvántartása);
- hiányoznak a képzések, továbbképzések a tolmács részvételével zajló gyermekmeghallgatásokról, valamint a multikulturális kérdésekről;
- hiányzik a büntetőeljárásban érintett hatóságok közötti multidiszciplináris együttműködés.